

Bewegingsonderwijs: doen we nog de goede dingen?

Een kritische reflectie op het bewegingsonderwijs vanuit drie perspectieven

Recentelijk is er meerdere keren (Steenbergen 2018 en 2019) aandacht geschonken aan physical literacy (PL) als een concept in relatie tot bewegingsonderwijs op school. Het concept stamt uit Engeland (Whitehead 2010) en heeft in veel met name Angelsaksische landen inmiddels vaste voet aan de grond gekregen. In dit artikel willen we verkennen welke meerwaarde dit concept kan hebben ten opzichte van de in ons land gangbare 'meervoudige deelnamebekwaamheid' als algemene doelstellingsformulering voor het bewegingsonderwijs. Om de vergelijking compleet te maken kijken we ook naar wat de visie van Biesta en het concept Positive Youth Development in dat verband te bieden hebben.

TEKST BEREND BROUWER EN FRANK JACOBS

Physical literacy

De International Physical Literacy Association geeft, in lijn met de omschrijving van Whitehead, de volgende definitie: *'Physical literacy can be described as the motivation, confidence, physical competence, knowledge and understanding to value and take responsibility for engagement in physical activities for life'*. PL is dus een begrip dat bestaat uit verschillende, samenhangende elementen.

PL is niet een hoedanigheid die je op enig moment verwerft en waar je vervolgens je hele leven lang van profiteert. Op elk moment en in elke gegeven situatie kun je de vraag stellen of iemand - binnen die context - voldoende physical literate is.

In ons land is PL nog nieuw en worden er kritische vragen over gesteld (zie bijv. Crum 2018). Whitehead (2019) besteedt in haar laatste publicatie de eerste hoofdstukken aan het adresseren van veelgehoorde vragen c.q. kritiek:

- Er zijn inmiddels zeer veel verschillende interpretaties van het concept in omloop. Sommige interpretaties zijn 'zuiver in de leer' en zien PL als een levenslange reis die een individu aflegt en waarvan je het succes niet kunt afmeten aan het beheersen van motorische vaardigheden. Sommige interpretaties

leggen meer de nadruk op het belang van fundamental movement skills of op de fysieke aspecten van PL, of ze voegen de gezondheidswaarde van bewegen aan het concept toe. Deze interpretaties van PL -die het verbeteren van de voorwaarden voor deelnemen aan beweegsituaties naar de voorgrond halen of de nadruk leggen op bewegen als middelpassen eigenlijk niet bij het oorspronkelijke concept, maar worden door Whitehead ook niet afgewezen. Sterker nog, zij houdt alle interpretaties binnen boord. PL is zowel een dispositie als een 'human capability' (naast lichamelijke gezondheid, lichamelijke integriteit en emoties) en heeft ook waarde in relatie tot zogenaamde life skills (zoals personal, cognitive, interpersonal, management en creative skills). Daardoor wordt het concept opgerekt en vervaagt de oorspronkelijke betekenis.

- In de definitie van PL wordt ook gesproken over *physical competence*. Het oorspronkelijke concept is filosofisch geworteld in monisme (als tegengesteld aan dualisme), existentialisme en fenomenologie. Koekkoek et al. (2018) wijzen nog eens op de sterke verbondenheid van het originele concept van PL met een relationele visie op bewegen en

menselijke lichamelijke. Jan Tamboer wees er al op hoe ontzettend moeilijk het is om dualistisch taalgebruik te vermijden omdat het dualisme onderhand zo diep is verankerd in ons denken. Het gebruik van de term physical in PL zet iedereen op een verkeerd spoor.

Een groep Kwartiermakers PL publiceerde in 2018 een whitepaper waarin een Nederlandse interpretatie van het concept wordt voorgesteld. Omdat internationaal de omschrijving van PL nogal divers is nemen we dit document als uitgangspunt voor onze vergelijking. In het whitepaper staat dat een individu 'physical literate' is als hij:

- De competentie bezit om deel te nemen aan uiteenlopende beweegsituaties. Dit betekent dat een individu aan de ene kant over voldoende motorische vaardigheden beschikt om deel te nemen aan uiteenlopende beweegsituaties en aan de andere kant in staat is om de beweegsituatie zo in te richten dat deze bij zijn vermogens past.
- Gemotiveerd is om de eigen 'motorische mogelijkheden' verder te ontwikkelen. Ieder individu heeft een bepaalde motorische potentie of motorische mogelijkheden, hoe verschillend en uniek deze ook zijn. Iemand die blijf geeft van intrinsieke motivatie, die heeft de 'drang' om deze motorische mogelijkheden ook verder te ontwikkelen.
- Vertrouwen heeft in de eigen bewegingsmogelijkheden. Een individu dat 'Physical

Literate' is, heeft een vanzelfsprekend gevoel van de eigen bewegingsmogelijkheden en kan op een natuurlijke wijze in interactie treden met de omgeving. Er is dus vertrouwen in de eigen bewegingsmogelijkheden, waardoor zich een wereld van mogelijkheden opent.

- Kennis heeft over het belang van sport en bewegen. Een 'Physical Literate' persoon heeft kennis van de mogelijkheden en het belang van sport en bewegen in verschillende fasen van zijn leven. Het gaat naast kennis ook om de toepassing van deze kennis in het actief vormgeven van de eigen sport en beweegdeelname.

Met als uitgangspunt deze omschrijving van PL, wat is dan de meerwaarde, in ons land, ten opzichte van de algemeen aanvaarde doelstelling voor het bewegingsonderwijs: bijdragen aan het doen verwerven van een meervoudige deelnamebekwaamheid aan bewegen en sport? Sinds Faber (1989) is die algemene doelformulering keer op keer bevestigd (Stegeman 2000, Brouwer et al 2011, 2012, KVLO 2017). Wellicht steeds in iets andere termen, maar in de basis een bevestiging. Ook het ontwikkelteam Bewegen en sport van Curriculum.nu kwam zeer recent (2019) tot een soortgelijke formulering. Het gaat om blijvende, perspectiefrijke, zelfstandige en verantwoorde deelname aan bewegingscultuur en wat ervoor nodig is om dat te bereiken. Laten we de constituerende elementen van beide concepten eens langslopen (tabel 1).

Tabel 1:
overeenkomsten en verschillen tussen meervoudige deelnamebekwaamheid en physical literacy ▼

Meervoudige deelnamebekwaamheid	Physical literacy (PL)
<p>Bewegingsbekwaamheid (bewegen verbeteren)</p> <p>In de rol van beweger deel kunnen nemen aan een breed scala aan bewegingsactiviteiten. Over een breed en wendbaar bewegingsrepertoire en wendbare kennis beschikken.</p>	<p>Competentie om deel te nemen aan uiteenlopende beweegsituaties.</p> <p>Over voldoende motorische vaardigheden beschikken om deel te nemen aan uiteenlopende beweegsituaties</p>
<p>Regelbekwaamheid (bewegen regelen)</p> <p>In staat zijn om samen zelfstandig bewegingsituaties in te richten, op gang te houden en af te ronden met als doel het samen bewegen te optimaliseren. Soms is het daarvoor nodig dat deelnemers specifieke regelende rollen op zich nemen.</p>	<p>Bewegingsituaties op maat inrichten, passend bij de eigen vermogens</p>
<p>Omgangsbekwaamheid (bewegen beleven/ samen bewegen)</p> <p>Zodanig met elkaar omgaan, communiceren en samenwerken dat het samen bewegen wordt geoptimaliseerd. Je bewegende (of regelende) deelname aanpassen aan of afstemmen op de behoefte van de andere deelnemers.</p>	
<p>Bewegplezier/ voldoening beleven aan bewegen/ je willen ontwikkelen (bewegen beleven)</p> <p>Zodanig geraakt zijn door bewegen dat je het vanuit autonome motivatie (van Mossel 2017) steeds opnieuw wilt doen. Gerichtheid op jezelf verbeteren, je mogelijkheden om bewegend en/of regelend deel te nemen uit te breiden.</p>	<p>Motivatie/ Vertrouwen</p> <p>Vanzelfsprekend vertrouwen hebben in de eigen mogelijkheden om op een natuurlijke wijze in interactie treden met de omgeving. Intrinsiek gemotiveerd zijn om de eigen motorische mogelijkheden te ontwikkelen</p>
<p>Reflectieve bekwaamheid</p> <p>Kennis over en inzicht in bewegen, bewegingsituaties en zichzelf.</p>	<p>Kennis en inzicht</p> <p>Weet hebben van het belang van deelnemen aan bewegen en sport in jouw leven.</p>

Het valt direct op dat er overeenkomsten en verschillen zijn tussen beide perspectieven. Een aantal opmerkingen naar aanleiding van de vergelijking:

- Het competentiebegrip in PL omvat zowel de bewegende als de regelende deelname aan bewegen en sport.

Hoe bekwaam moet je eigenlijk zijn om met voldoende en vanzelfsprekend vertrouwen deel te kunnen nemen aan bewegen en sport?

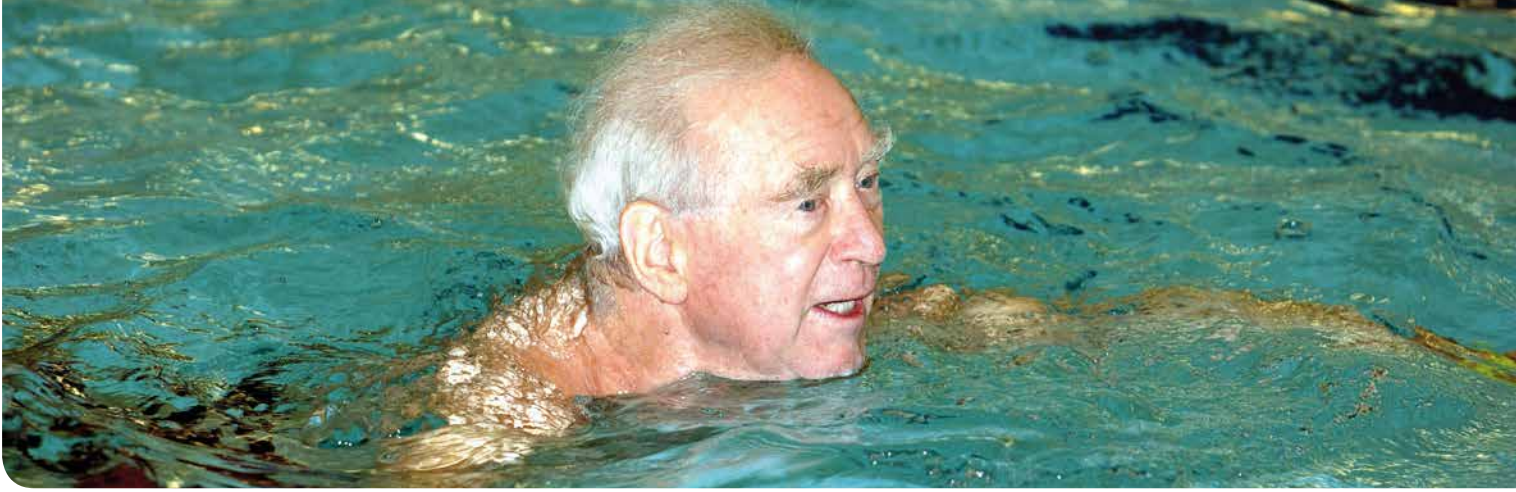
- Wat de bewegende deelname betreft vertaalt PL dat als voldoende motorische vaardigheden bezitten. Uiteraard is er altijd het gevaar dat je bepaalde termen verkeerd vertaalt of interpreteert, maar bewegen wordt in woorden ingeperkt tot het motorische, tot een instrumentele benadering van bewegen. Vanuit een concept dat nadrukkelijk een relationele visie op bewegen propageert is dit opvallend.
- In het concept van PL ontbreekt een verwijzing naar de omgangsbekwaamheid, naar hoe je in beweegsituaties rekening houdt met elkaar en met elkaar omgaat.

- Motivatie bij PL zit dicht aan tegen bewegen beleven. Bij bewegen beleven staat ervaren van beweegplezier en het ontwikkelen van autonome motivatie meer op de voorgrond. Binnen PL gaat het niet zozeer om de motivatie om deel te nemen, als wel om de motivatie om beter te worden. Dat element zit ook in bewegen beleven.
- Eén van de bouwstenen die het ontwikkelteam Bewegen & sport binnen curriculum.nu heeft ontwikkeld als basis voor de vernieuwing van het curriculum in het funderend onderwijs heet 'bewegen betekenis geven'. Dat gaat over je eigen beweegidentiteit ontwikkelen, scherper krijgen aan welke vormen van bewegen en sport je wel wilt deelnemen en aan welke niet en vooral waarom dat zo is. Een verwijzing hiernaar ontbreekt binnen PL.
- Voldoende en vanzelfsprekend vertrouwen ontwikkelen in je eigen vermogen om deel te nemen aan bewegen en sport, zoals genoemd in PL, is iets dat ongetwijfeld ook beoogd wordt met het onderwijs in bewegen en sport, maar dat als zodanig eigenlijk nooit expliciet benoemd wordt. Een mooie aanscherping dus. Daarnaast roept deze aanscherping een interessante nevenvraag op: hoe bekwaam moet je feitelijk zijn om dat vertrouwen in eigen mogelijkheden te ervaren? En ligt dat voor alle leerlingen gelijk?
- Kennis en inzicht is ook een element van meervoudige deelnamebekwaamheid. In het basisdocument onderbouw VO worden kennis en inzicht als min of meer vanzelfsprekend verondersteld maar niet expliciet benoemd als onderwijsdoel omdat ze nogal situatie- en contextspecifiek is. Binnen PL gaat het vooral om kennis over het belang van bewegen en sport in jouw leven (hoe goed het voor je kan zijn). Kennis over jezelf en over jouw beweegidentiteit, mede in relatie tot anderen, lijkt er minder in te zitten. Samenvattend zou geconcludeerd kunnen worden dat het perspectief van de meervoudige deelnamebekwaamheid het huidige bewegingsonderwijs goed genoeg legitimeert en niet aan vervanging toe is. Het concept PL zet wel aan tot verder nadenken over het belang van vertrouwen ontwikkelen in je eigen vermogen om deel te nemen aan bewegen en sport.

Andere perspectieven

Naast het concept/perspectief van PL zijn er wellicht nog andere perspectieven die ook bijdragen aan het verder kritisch reflecteren over het perspectief van de meervoudige bekwaamheid. Om dit te doen is er in dit artikel gekozen voor het perspectief van enerzijds Biesta (2015) en anderzijds het perspectief van Positive Youth Development (Fraser-Thomas, Côté & Deakin, 2005; Turnidge, Côté & Hancock, 2014).

Biesta (BIE)

In het perspectief van Biesta (2015) wordt ingegaan op wat goed onderwijs is (zie bijvoorbeeld ook Van Driel, 2016; Waal, 2015). Biesta (2015) geeft met het boek *Het prachtige risico van onderwijs* aan dat “het in het onderwijs niet gaat om het vullen van de emmer, maar om het aansteken van het vuur”. Het aansteken van dat vuur gebeurt door de ontmoeting tussen mensen en binnen die ontmoeting gaat het niet alleen om hoe we de wereld in onze kinderen en leerlingen krijgen, maar hoe we onze leerlingen kunnen helpen om de verbinding met de wereld aan te gaan en op die manier in de wereld te komen (Biesta, 2015, p 20). Het onderwijs werkt altijd in relatie tot drie domeinen, te weten kwalificatie, socialisatie en subjectificatie. Bij kwalificatie gaat het bij het vak bewegingsonderwijs om het overdragen en verwerven van kennis, vaardigheden en houdingen die kinderen en jeugdigen nodig hebben om te kunnen participeren in de beweeg- en sportcultuur. Met socialisatie wordt bedoeld hoe kinderen en jeugdigen in de beweeg- en sportcultuur worden ingeleid en verbonden worden met tradities en praktijken in het bewegen. Het laatste kernpunt van het werk van Biesta (2015) is subjectificatie, hierbij kan gedacht worden aan het verwerven van zelfstandigheid (kritisch, constructief, rekening houdend met belangen van anderen), volwassenheid (volwassen in en aan de wereld zijn) en vrijheid (en de verantwoordelijkheid die ermee gepaard gaat). Componenten die nodig zijn om deel te kunnen nemen aan beweegactiviteiten, die op gang kunnen houden maar ze ook te kunnen vernieuwen als dat wenselijk is. Vanuit het perspectief van Biesta (2015) naar de meervoudige bekwaamheid kijkend zien we overeenkomsten maar ook een verschil in nadruk. Overeenkomsten kunnen gezien worden tussen kwalificatie en bewegingsbekwaamheid. Ook de keuze van de activiteiten, die herkenbaar zijn vanuit of verwijzen naar bestaande (en toekomstige) bewegingscultuur vertonen overeenkomst met het inleiden in de beweeg en sportcultuur en het verbonden worden met tradities in het bewegen (socialisatie).

Het meest opvallende van Biesta (2015) is de subjectificatie. Hier kunnen uiteraard verbanden worden gelegd met de reflectieve bekwaamheid maar Biesta gaat verder. Het gaat om het ontplooiën van beweeginitiatieven van de leerlingen, om manieren waarop nieuwe initiatieven in de bewegewereld kunnen komen (Biesta, 2015). Dit kan bijvoorbeeld resulteren in dat docenten bewegingsonderwijs samen met leerlingen doelen bepalen, samen onderwijs creëren. Leerlingen krijgen bijvoorbeeld zo meer vrijheid (en de daarmee gepaard gaande verantwoordelijkheid) meer zelfstandigheid.

Positive Youth Development (PYD)

Als laatste wordt het perspectief van het Positive Youth Development ingenoemen (Fraser-Thomas, Côté & Deakin, 2005; Turnnidge, Côté & Hancock, 2014). Vanuit dit (meer vanuit de sport afkomstige) perspectief is er interesse om sport in te zetten om enerzijds positieve (gedrags)ontwikkeling te stimuleren en anderzijds negatieve ontwikkelingen tegen te gaan. De basis van dit perspectief bestaat uit de 4 c's van positive youth development. Dit zijn: competence, confidence, connection and character. Competence kan omschreven worden als prestatie, atletisch vermogen. Het gaat om de technische, tactische en fysieke vaardigheden in een bepaalde activiteit. Confidence wordt in dit perspectief gezien als het geloof van de eigen mogelijkheden in sport. Bij connection gaat het om de

Subjectificatie herinnert aan het belang van zelfstandigheid, volwassenheid en vrijheid (en de daarbij passende verantwoordelijkheid) bij het deelnemen aan en het vernieuwen van bewegen en sport

kwaliteit van de relatie tussen peers en de trainer/coach/docent. Met character wordt meer ingezoomd op de morele ontwikkeling, op het ontwikkelen van prosociaal gedrag (bijvoorbeeld het vrijwillig helpen van anderen in de

Foto's

Shutterstock, Anita Riemersma

Contact

b.brouwer@slo.nl / f.m.jacobs@hhs.nl

Literatuur

Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van Onderwijs*. Culemborg, Uitgeverij Phronese

Brouwer, B. (eindred.), Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Mossel, G. van en Swinkels, E. (2012) *Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Zeist, Jan Luiting Fonds.

Brouwer, B. (eindred.), Aldershof, A., Bax, H., Berkel, M. van, Dokkum, G. van, Mulder, M.J. en Nienhuis, J. (2011) *Human movement and sports in 2028*. Enschede, SLO.

Crum, B.J. (2018) Physical literacy doorgestoken kaart? Op <https://www.kvlo.nl/over-kvlo/uitgaven/2018-lo6.html>, hoort bij *LO Magazine* 2018, nr.6.

Faber, C.J. (1989) *Bewegingsonderwijs op Maat*. Baarn, Bekadidact.

Fraser-Thomas, J.L., Côté, J., & Deakin, J. (2005). Youth sport programs: an avenue to foster positive youth development. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 10:1, 19-40.

KVLO (2017) *Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding*. Zeist, Jan Luiting Fonds.

Kwartiermakersgroep Physical Literacy (2018) 'Physical Literacy'; *bouwstenen voor een leven lang bewegen van jong tot oud*. Ede, Kenniscentrum Sport / Kennispraktijk.

Steenbergen, J. (2018) <https://www.sportknowhow.nl/nieuws-en-achtergronden/vraag-en-antwoord/item/110172/de-vraag-van-karlijn-leenaars-aan-johan-steenbergen>

Steenbergen, J. (2019) Physical Literacy – wenkend perspectief voor het bewegingsonderwijs? In *LO Magazine*, 2019, nr.3.

Turnidge, J., Côté, J., & Hancock, D.J. (2014). Positive youth development from sport to life: Explicit or implicit transfer. *Quest*, 66, 203-217.

Driel, G. van. (2016). Laten we het goede behouden in tijden van verandering. In *LO Magazine*, 2016, nr. 9.

Van Mossel, G. (2017) Leerlingen kiezen hun zelf. In *LO Magazine*, 2017, nr.2.

Stegeman, H. (2000) *Belang van bewegingsonderwijs: over legitimatie en algemene doelstellingen van het schoolvak lichamelijke opvoeding*. Zeist, Jan Luiting Fonds.

Waal, M. (2015). Op welke bodem groeit mijn visie? In *LO Magazine*, 2015, nr. 9.

Whitehead, M. (ed) (2010) *Physical Literacy throughout the Lifecourse*. London: Routledge.

Whitehead, M. (ed) (2019) *Physical literacy across the world*. London/New York: Routledge.

sport) en het tegengaan van antisociaal gedrag. Daarnaast maakt ook empathie deel uit van character.

Vanuit het perspectief van PYD zijn er ook overeenkomsten en verschillen met meervoudige bekwaamheid. Competence bijvoorbeeld is te koppelen aan de bewegings- en regelbekwaamheid. Ook zijn er overeenkomsten tussen omgangsbekwaamheid en connection, echter dit perspectief van PYD betreft ook de kwaliteit van de relaties. Confidence komt overeen met het idee van zelfvertrouwen binnen PL. Confidence en de reflectieve bekwaamheid hebben allebei een component in zich van het nadenken over deelnemen aan situaties binnen het bewegen. Character laat zich lastiger koppelen aan de meervoudige bekwaamheid. Character staat ook voor het 'empatische', het kunnen inleven in een ander, wat weer overeenkomsten vertoont met de omgangsbekwaamheid. Samenvattend zou ook het perspectief van Positive Youth Development het reflecteren op de meervoudige bekwaamheid kunnen verrijken, bijvoorbeeld ten aanzien van connection, kwaliteit van relaties en character, ontwikkeling van pro-sociaal gedrag en het inleven in de ander.

Tabel 2: overzicht van verrijkingsmogelijkheden van meervoudige deelname-bekwaamheid ▼

Tot slot

Kritisch reflecteren op het concept van meervoudige bekwaamheid blijft noodzakelijk. In dit artikel hebben we dat vanuit verschillende perspectieven gedaan. In tabel 2 vatten we onze bevindingen nog eens schematisch samen.

MDB	PL	BIE	PYD
bewegen verbeteren	+	+ : subjectificatie	+
bewegen regelen	+	+ : subjectificatie	+
bewegen beleven		+ : subjectificatie	
a) intrinsieke motivatie			+ : confidence
b) jezelf ontwikkelen	+ : natuurlijk zelfvertrouwen		
c) samen bewegen			+ : connection, character
kennis en inzicht	+	+ : subjectificatie	+